

szak vette kezdetét. A társadalmi változások szükségessé tették az iskolák államosítását is, a tankönyvek, az iskolai szellem, az iskolai szerkezet megváltoztatását. Bog-nár József előadói beszédében azt hangsúlyozta, hogy olyan intézkedésekre van szükség „... amelyek visszatükrözik azt a változást, amely a magyar nép életében végbement...”

A kisebbségi vélemény előadójaként Barankovics István szólalt fel. Az egyházi iskolai oktatást védelmezve az oktatás állami monopóliumának megteremtése, a keresztény világnézet „kiküszöbölése” ellen emelt szót. Az imponálóan felkészült Kato-na Jenő a Magyar Dolgozók Pártja részéről a lényegét érintette: „... aki az ifjú-ság, azé a jövő... a magyar demokrácia nem mondhat le a maga jövőjéről...” Bóka László még pontosabban fogalmazott: „Ennek a törvényjavaslatnak az a célja, hogy kiüsse a reakció kezéből az egyik legerősebb fegyverét... hogy betetőzze a dolgozó magyar nép gazdasági, politikai, társadalmi felemelkedésének hatalmas művét.”

*

„A szövegek eredeti formában való közlésével az volt a célunk — írta a kötet bevezetőjében *Balogh Sándor* —, hogy az olvasó ne csak a magyar parlamentarizmus talán legértékesebb polgári demokratikus jellegű hagyományaival ismerkedhessen meg, hanem a koalíciós időszak parlamentjének levegőjével, atmoszférájával is s ezzel egyidejűleg remélhetőleg érdekes, izgalmas olvasmányhoz is jusson.” Új remé-nyekkel, ám nem kevés veszéllyel terhes korszakot, különböző elképzeléseket, vágya-kat, törekvéseket; a demokrácia születésének bonyolult körülményeit; az osztályharc egyik fontos színterét ismerhettük meg. (*Gondolat.*)

LAGZI ISTVÁN

Egy szegény pórfiú

Kováts István szegedi építőmester éppen 99 évvel ezelőtt tette le azt a tollat, amellyel gyerekei okulására leírta élete folyását.

Az örökösök jóvoltából a gondosan bekötött önéletrajz közel száz éven át várta sorsát a Somogyi-könyvtárban. Nem mozdulatlanul, ismeretlenül. A történészek, írók, más tudományú kutatók ismerték, mint bőven zuborgó forráshelyet, és éltek vele, hivatkoztak rá.

Az idei könyvhétre megjelent nyomtatásban, amit a Magvető Kiadó vállalt, közelebről a Szegedről elszármazott Ördögh Szilveszter szerkesztő, szülőföld iránti szeretetből dajkált.

A kézirat nyomdai úton való megjelenéséért Bálint Sándor mérhetetlenül sokat tett, és az ő tudósi gondjai között készülődött a fésülésre váró szöveg a sokezres példányban való megjelenésre.

Am a hirtelen halál kiütötte a professzor kezéből a munkát, s annak hiánya biz' kicsit, talán inkább csak a vájtfulűeknek, észrevevődik.

De még így is óriási fegyvertény az önéletírás (*Egy szegény pórfiú önéletrajza*) világrarévészése, mert írója egyetemes emberi vonzalmakkal vigyázza kora minden rezzenetét, abban megérezve az áramlatokat, nagy, magát nem sajnáló fáradsalmak-kal forgolódik, a mindent megismerni akaró törekvéseivel, szakmát tanuló ambíciók-kal és a szülőföld iránti szomjas vágyakozásával.

Írói erényeknek sem alávaló ábrázolási készséggel, friss nyelvi erővel, máig ható eleven árammal, tanulságokkal teli az emlékezés.

Ki ő?

Apai oldalról öt éves korában elárvelt gyerek.

Apja, a nagyerejű fuvaros-vállalkozó egy kora tavaszi hideg éjszakán, álmából fölverve hírt kap, hogy a szomszédban lakó rokonát, abban a korban szokásos módszerrel, a rablók a házából kiásták.

Ahogy ágybéliben kiszalad az atyafiak segítségére, úzóbe veszi a rablót, jeges árkokon, temetői sírokon keresztül, míg elfogja. Udvarában egy fára köti, a hatóság emberei jönnek érte. Maga ágyának esik, fél éven belül elköltözik az árnyékvilágból.

Gyöngye anyai szárnyak alatt növekedik ötödmagával az árva.

Nagyon megismeri, megtanulja a szegénység parancsoló törvényeit. Hogy azzal éljen, amije van. Esze, törekvése, ereje.

Pestre áll el kőművesinasnak.

A nagy reformtörekvések korában élünk. Látja az épülő Lánchidat, Széchenyit, Kossuthot. Ekkor rakják le fundamentumát a múzeumnak, a cukorgyárnak. Hatszázad magával dolgozik a nagy gőzmalom építésén.

„Itt már nem voltam többé az alföldi porfiú [első éves inas] mert egészen kifehéltém magam és városi modort vettem magamra. Elhagytam a szegedi tájszólást [számomra szívfájdító], és fénymázás csizmában jártam.”

De megvigasztal olthatatlan tudásvágyával. „A tót és német nyelvet az első évben elsajátítottam. A Liptó és Árva megyei tót lányok akár megesküdtek, hogy a földijük vagyok. Elhagytam az enyelgő, tréfás modort, komoly, művelt emberek társaságát kerestem. A szorgalom és takarékoság, valamint a tudományok elsajátítása volt a fő elvem. Az idegen nyelveken írni, olvasni is megtanultam, szorgalmasan jártam az inas iskolába, és az öreg Landauhoz ipari rajzot tanulni. De vásároltam a könyveket. Szótárakat, földabroszokat [térképeket], történelem- és építészeti könyveket.”

A kőművesipar akkor idénymunkának számított. Amikor a malteros kanál kifagyott a kezükből, bizony az éhkoppot verték. A mesterinas nem tudott kicsi keresetéből félretenni a kényszerű pihenések idejére. A mestersegédek ennek megfelelően rendezkedtek be anyagi vonatkozásában. A nagy építkezéseken, ahogy Kováts megemlíti, egy-egy jobb pallér többet keresett, mint Pest polgármestere. Abból lehetett teletelni. Hanem ő a téli szünetre gyalog jött haza Pestről a szülői házhoz. Három és fél nap alatt tette meg az utat. Itt sem ült ölbe tett kézzel. Beiratkozott a polgári rajziskolába, hogy képezze magát.

Az önképzés, a valamivé válás vágya olyan erősen élt benne, hogy segédként szabadulása után tíz éven át járja a világot, Megkóstolja Erdélyt, Galíciát, Ausztriát, Poroszországot. Vándorlásai alatt a kor szokása szerint kőművesmestereknél koldul. Nyaranként dolgozik, telenként a külhoni nagyműveltségű városok ipari iskoláit látogatja.

De akárhol, akármilyen jól megy sora, mindig hazavágykozik. Nap nem múlik el hazagondolása nélkül. Ha teheti, évente megteszi a Szegedre vezető utat. Vándoréveiről nemcsak szakmai gyarapodása ad számot, de aprónak tűnő árnyaltsággal festi kora képét.

Az iparoslegények magázódnak. Szilvalébe áztatott szivart szívnak, hogy édesebb legyen. A részegeskedést megvetették, a kötéllel fogott, tíz évre szóló katonai szolgálatot utálták, messzire elkerülték. Ott a regulázásnak törvényesített módja volt még a botozás.

A nőktől, a legtisztábbaktól is tartózkodott. Ha valahol, mint Szebenben, egy kis idill következhetett volna, onnét elmenekült. Nehogy baja legyen belőle, és akadályoztassa magát világjáró törekvéseiben.

1848-ban, 26 évesen hagy föl vándorlásaival, s ekkor érzi magát elég érettnek ahhoz, hogy hazatelepülve, mint céhmester munkához lásson. Zenebonás idők. Ki épített? Beáll ő is a nemzeti őrseregbe. Hamar megunja. Alaki gyakorlatokból áll a foglalkozás. Lemegy Temerin tájékára. Egy-két házat ott még fölrak, 49-ben, amikor a haza veszélybe kerül, tüzérezredhez áll, mint műszaki katona. Ott van a világosi csatatéren, az utolsó percig tanúja a történeteknek, és fogoly a gyászos napok ered-

ményeképpen. De álruhában hazaillan. Munka nincs évekig. Szomorú orrlógatás, csöndes, passzív rezisztencia a szegedieken. Abból nem lehet élni.

Messzire elmegy munka után. Csurran, csöppen.

Özvegyasszonyt vesz feleségül, kinek hozományával önálló vállalkozásba tud kezdeni. Tisztakezűsége, becsületessége ragaszt hozzá. Meglett ember korában telkei, házai vannak, s vállalkozó kedve magasan lobog. A környék nagy városaiban többféle munka egyszerre a keze között. Vannak évek, amikor nyolcvan munkással dolgozik. Ipari ismeretekkel, tettvággyal annyira teli, hogy tankönyvet ír az építészet-ről. Felajánlja a Tudós Társaságnak. Azok évek múltán sem akarják tudni, mi az. Nem is lett az írásból tankönyv!

Amikor vagyoniilag is erősnek érzi magát, megvásárol egy szőnyi téglagyárat. Belebukik. Rámegy a vagyona. Csak a gyerekek porciója marad meg. Nem esik kétségbe. Dolgozik, dolgozik. Hites építő mestere a nehezen fizető városnak. Számtalan, máig használatban levő jeles házat fölépít Szegeden.

Nevét nemcsak a most kiadott önéletréása őrzi, aminek olvastán, mi, késői szellemi utódai megtelítődünk annak bizonyosságaival, hogy érdemes óráinkat, napjainkat tartalommal telicselekedni, ha látszatra nem koronázza is siker törekvéseinket.

Ébren tartja bennünk a hitet, mert örökérvényű példákat hoz, hogy a világot fogadjuk magunkba, magunk erejének féltése, magunk kímélése nélkül, hogy azon a világon kicsit moccantsunk előre. Fölmerül a kérdés, mire vitte?

Örökérvényű tartást sugároz, hiszen a pórfiú világot mozdító emberré küzdötte föl magát. Másért nem is érdemes élni! (*Magvető.*)

TÓTH BÉLA

Szegedy-Maszák Mihály: Világkép és stílus

Bár szeretném elkerülni a túlzott egyszerűsítést, óhatatlanul bele kell bonyolódnom némi vulgarizálás bűnébe a következő gondolatmenettel: a harmincas évekig bezárólag a magyar irodalomtörténetírásnak még megvoltak a kapcsolatai a nagy nemzeti irodalmak tudományainak új tendenciáival, bár kétségtelen, hogy döntő befolyása a német irodalomtudomány új irányzatainak, a szellem- és stílustörténetnek volt tudományunk nagyjaira éppúgy, mint a felnövekvő ifjú nemzedékekre. A későbbiek szempontjából szerencsésnek mondható azoknak az akkor fiatal irodalomtörténészeknek az indulása, akik nem germanisták, hanem romanisták, esetleg anglisták voltak; a két világháború között gyökeresen új törekvéseket hozó szláv formalizmus és strukturalizmus viszont el sem jutott hozzánk, legfeljebb nyelvész közvetítéssel (Laziczius) sejthettünk róla valamit. Aztán a nagy világgazdasági válság következtében szétért a tőkés világpiac s az a gazdasági autarchia, amelyre a sztálini Szovjetunió, mint egyetlen szocialista ország a kapitalista országok gyűrűjében, kényszerült, rövidesen a válság leküzdésének egyetemes orvosságává kezdett válni, legalábbis Európa elmaradottabb s leginkább válságsújtotta övezeteiben. De ezzel együtt megerősödött a szellemi autarchiára való törekvés, a nacionalista bezárkózás is; ha van valami, ami indokolhatja az egyébként a világirodalom és világkultúra minden korára és tájára nyitó kezdő Németh László szellemi bezárkózását a Kisebbségben című tanulmányában, akkor a hitleri Drang nach Osten veszélyére felelő önvédelmi reflexen kívül elsősorban azt kell tekintetbe vennünk, hogy azokban az években Európa nagyobbik felén mindenütt a szellemi önvédelemre, a nemzeti autarchiára rendezkedtek be a népek és nemzetek. Ezt a tendenciát erősítette a II.